

ombudsman

už 20 let pomáháme bez rozdílu

Ústavní soud
Joštova 8
660 83 Brno

Sp. zn. Pl. ÚS 2/20

Stěžovatelka: X.
bytem xxx

Vedlejší účastníci: Mgr. Anna Šabatová, Ph.D., veřejná ochránkyně práv
(naše sp. zn. 13/2020/SZD/KS, naše č. j. KVOP-7635/2020)

Návrh na zrušení ustanovení § 29 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, ustanovení § 21 odst. 1 zákona č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů, a části ustanovení § 13 odst. 3 zákona č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech a o změně některých zákonů (zákon o evidenci obyvatel), ve znění pozdějších předpisů, ve slovech „u žen zvýšené o 50“

Vyrozumění o vstoupení veřejné ochránkyně práv do řízení a vyjádření vedlejšího účastníka – veřejné ochránkyně práv

Systemem datových schránek

Vyrozumění o vstoupení veřejné ochránkyně práv do řízení

I. Výzva Ústavního soudu

Dne 14. února 2020 jsem obdržela výzvu ke sdělení, zda jako vedlejší účastnice vstoupím do řízení o návrhu na zrušení ustanovení § 29 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, ustanovení § 21 odst. 1 zákona č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů, a části ustanovení § 13 odst. 3 zákona č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech a o změně některých zákonů (zákon o evidenci obyvatel), ve znění pozdějších předpisů, ve slovech „u žen zvýšené o 50“.

II. Vstup do řízení

Rozhodla jsem se, že využiji svého procesního práva podle § 69 odst. 3 zákona o Ústavním soudu¹ a do řízení vstoupím. Níže zasílám své odůvodněné vyjádření.

Vyjádření vedlejšího účastníka – veřejné ochránkyně práv

I. Uvedení do problematiky

Jako veřejná ochránkyně práv jsem se v minulosti zabývala podnětem stěžovatelky. Ta se v roce 2012 obrátila na veřejného ochránce práv s tím, že se nemůže domoci změny údajů o svém pohlaví, přestože se dlouhodobě neztotožňuje s úředně evidovaným mužským pohlavím. Ochránce dne 14. listopadu 2012 zahájil šetření podle § 14 zákona č. 349/1999 Sb., o veřejném ochránci práv, ve znění pozdějších předpisů. Předmětem šetření bylo posoudit, zda Ministerstvo vnitra postupovalo při vyřízení podání stěžovatelky (žádost o změnu rodného čísla) v souladu s právem a principy dobré správy, a zda nebylo dotčeno její ústavně garantované právo na rovné zacházení.

V roce 2015 jsem v této věci vydala zprávu o šetření ve smyslu § 17 zákona o veřejném ochránci práv (Příloha č. 1). Dospěla jsem k závěru, že rodné číslo je možné změnit pouze ze zákonem taxativně uvedených důvodů [§ 17 odst. 2 zákona č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech a o změně některých zákonů (zákon o evidenci obyvatel), ve znění pozdějších předpisů]. Jedním z těchto důvodů je i změna pohlaví. K ní však ze zákona dochází chirurgickým zákrokem při současném zneplodnění a přeměně pohlavních orgánů. Není proto pochybením Ministerstva vnitra, odmítne-li změnit rodné číslo z důvodu odlišné pohlavní identity žadatele, který nepodstoupil chirurgický zákrok, tedy kompletní změnu pohlaví tak, jak předvídá zákon. Zabývala jsem se však i lidskoprávními aspekty případu. Dospěla jsem k závěru, že současná právní úprava změny pohlaví (podmínka chirurgické změny pohlavních orgánů a sterilizace) vyvolává pochybnosti ohledně souladu s některými ústavně garantovanými právy, včetně práva na rovné

1 Zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů.

zacházení. Posouzení nastíněné kolize zájmů a ústavnosti podmínky sterilizace náleží Ústavnímu soudu České republiky.

Uvedené pochybnosti ve mně přetrvaly i poté, co jsem se s problematikou změny pohlaví z odborného hlediska blíže seznámila a hovořila jsem s trans lidmi, kteří ve svém životě řeší obdobné problémy. Zcela zásadním momentem pro mě bylo, když Evropský soud pro lidská práva vydal rozhodnutí ve věci *A. P., Garçon a Nicot proti Francii*,² v němž shledal porušení článku 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod,³ poněvadž Francouzská republika podmínila úřední změnu pohlaví nevratnou změnou vzhledu, což v praxi zpravidla znamenalo i sterilizaci. Toto rozhodnutí vyvolalo takový ohlas v odborných kruzích, že kupříkladu řecký ombudsman na základě jeho vydání inicioval změnu národní právní úpravy změny pohlaví tak, aby respektovala základní práva trans lidí.⁴

Po důkladném zvážení všech uvedených skutečností jsem se rozhodla k zahájení obdobné iniciativy, tedy využití oprávnění veřejného ochránce práv doporučit vydání, změnu nebo zrušení právního předpisu (ustanovení § 22 zákona o veřejném ochránci práv).

Nejprve jsem vedla diskusi s gesčními ministerstvy (Ministerstvo spravedlnosti, Ministerstvo zdravotnictví). Doporučila jsem jim intenzivní mezirezortní diskusi nad potřebnými legislativními změnami a zapojení odborníků a odbornic, odborných lékařských společností a organizací zabývajících se problematikou trans lidí. Ministr spravedlnosti JUDr. Robert Pelikán, Ph.D., mě dopisem ze dne 29. listopadu 2017 informoval, že Ministerstvo spravedlnosti a Ministerstvo zdravotnictví zahájilo diskusi nad změnami právních předpisů, poněvadž se stávající právní úprava změny pohlaví ve světle aktuální judikatury Evropského soudu pro lidská práva jeví jako překonaná. Diskusi mezi oběma rezorty jsem sledovala a aktivně jsem do ní vstupovala.

V rámci souhrnné zprávy o činnosti veřejného ochránce práv za rok 2017 (jež byla rozeslána v březnu roku 2018) jsem doporučila Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky, aby požádala vládu o předložení návrhu změny dotčených právních předpisů (Příloha č. 2).⁵

V rámci tradičního kulatého stolu „*Společně proti diskriminaci*“, který již několik let každoročně veřejný ochránce práv pořádá pro ústřední orgány státní správy a dozorové a inspekční orgány, jsem se v roce 2018 rozhodla diskusi v jedné z diskusních skupin věnovat právě otázce změny pohlaví trans lidí. Z diskuse v sekci nazvané jako „*Právní postavení trans lidí v kontextu změny pohlaví*“ byl vyhotoven zápis (Příloha č. 3).

2 Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *A. P., Garçon a Nicot proti Francii* ze dne 6. dubna 2017, č. 79885/12, 52471/13 a 52596/13, dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-172913>.

3 Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, sjednaná dne 4. listopadu 1950 v Římě, vyhlášená pod č. 209/1992 Sb.

4 The Greek Ombudsman. *The Ombudsman requests legal recognition of gender identity, while respecting the rights of transgender people*. Press release [online]. Athens: The Greek Ombudsman, 7th April 2017 [cit. 17. 2. 2020]. Dostupné z: <https://www.synigoros.gr/resources/press-release--2.pdf>.

5 Konkrétní legislativní doporučení se nachází na 9. straně jmenované zprávy.

Dne 20. června 2018 předložilo Ministerstvo spravedlnosti návrh zákona, kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů.⁶ Tento návrh zpracovává aktuální judikaturu Evropského soudu pro lidská práva a cílí na odstranění přetrvávající podmínky invazivních chirurgických zákroků a sterilizace v přístupu trans lidí k úřední změně pohlaví. Stejněho dne bylo také zahájeno mezirezortní připomínkové řízení. Návrh je podepřen poměrně rozsáhlou analytickou důvodovou zprávou, kde jsou uspokojivě objasněny veškeré principy navrhované právní úpravy, včetně jejího uvedení do širšího právního a věcného kontextu.⁷

K uvedenému návrhu zákona jsem uplatnila dvě písemné připomínky (Příloha č. 4). Obecně jsem však zpracování návrhu přivítala. Je v souladu s mým legislativním doporučením, které Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky prostřednictvím usnesení z 16. schůze ze dne 28. června 2018 vzala na vědomí, upozornila vládu na potřebu řešit zjištěné nedostatky a požádala ji, aby se tímto legislativním podnětem zabývala.

Jednání k vypořádání připomínek se konalo 16. listopadu 2018, přičemž obě mé připomínky byly akceptovány. Návrh byl v reakci na připomínky některých připomínkových míst mírně upraven, avšak některé z uplatněných připomínek (především připomínky Ministerstva vnitra a Úřadu pro ochranu osobních údajů) vypořádány nebyly, a to dodnes. Stále tak přetrvávají rozpory, pro něž není možné návrh předložit vládě.

Dne 17. května 2019 jsem zveřejnila výsledky rozsáhlého výzkumu „*Být LGBT+ v Česku. Zkušenosti LGBT+ lidí s předsudky, diskriminací, obtěžováním a násilím z nenávislí*“ (Příloha č. 5). V jednom z navazujících doporučení jsem apelovala, aby jednotlivé rezorty rozpory v co nejkratším časovém období odstranily a vláda předložila Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky návrh zákona, který umožní podmínku invazivních chirurgických zákroků a sterilizace v přístupu k úřední změně pohlaví vypustit. Zároveň jsem dopisem požádala ministra vnitra, aby důkladně zvážil možnost přispět k tomu, aby mohl být předmětný návrh novely právních předpisů v co možná nejkratším časovém období předložen vládě.

Vývoj nadále sleduji. V posledních měsících jsem usilovala především o to, aby ministryně spravedlnosti z pozice předkladatelky zvážila svolání jednání na úrovni ministrů. Zde by mohl být předmětný návrh znovu diskutován včetně jednotlivých argumentů směřujících

6 Ministerstvo spravedlnosti. Návrh zákona, kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, č. j. předkladatele: 581/2017-LO-SP/8. In: Knihovna připravované legislativy ODok [online]. Úřad vlády České republiky © 2020 [cit. 17. 2. 2020]. Dostupné z: <https://apps.odok.cz/veklep-detail?pid=KORNAZWHY3ZN>.

7 Důvodová zpráva k Návrhu zákona, kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, č. j. předkladatele: 581/2017-LO-SP/8. In: Knihovna připravované legislativy ODok [online]. Úřad vlády České republiky © 2020 [cit. 17. 2. 2020]. Dostupné z: <https://apps.odok.cz/attachment/-/down/KORNAZWJBP8S>.

k odstranění pochybností těch rezortů, jež návrh setrvale rozporují. Ministryně spravedlnosti mi oznámila, že aktuálně žádné takové jednání svolat neplánuje.

V pozici veřejné ochránkyně práv jsem se před lety zabývala původní kauzou stěžovatelky. Také již několik let usiluji o změnu právní úpravy, jež bude respektovat současné lidskoprávní standardy. Z těchto důvodů cítím potřebu do řízení před Ústavním soudem vstoupit a k dané záležitosti, respektive k návrhu na zrušení výše označených ustanovení účinných právních předpisů, se alespoň ve stručnosti vyjádřit.

II. Poznatky z praxe veřejné ochránkyně práv

V návrhu stěžovatelky datovaném ke dni 29. července 2019 považuji za nutné oddělit dvě svébytné (ač částečně související) věcné otázky.

II.1 Podmiňování úřední změny pohlaví chirurgickými zákroky a sterilizací

Z výše uvedeného je zřejmé, že se dlouhodobě neztotožňuji s účinnou právní úpravou, jež úřední změnu pohlaví podmiňuje invazivními chirurgickými zákroky a sterilizací.

Ustanovení § 29 odst. 1 občanského zákoníku vymezuje změnu pohlaví ve vazbě na chirurgický zákrok při současném znemožnění reprodukční funkce a přeměně pohlavních orgánů. Změnu pohlaví jakožto konkrétní zdravotní službu upravuje zákon o specifických zdravotních službách. Ten v ustanovení § 21 odst. 1 stanoví, že: *„Změnou pohlaví transsexuálních pacientů se pro účely tohoto zákona rozumí provedení zdravotních výkonů, jejichž účelem je provedení změny pohlaví chirurgickým zákrokem při současném znemožnění reprodukční funkce. Transsexuálním pacientem se rozumí osoba, u níž je trvalý nesoulad mezi psychickým a tělesným pohlavím.“*⁸ Oba citované zákonné předpisy ve svém spojení zakládají změnu pohlaví na chirurgickém lékařském zákroku, který ve svých důsledcích vede ke změně pohlavních orgánů a sterilitě člověka. Tyto úkony jsou poté podmínkou pro tzv. úřední (administrativní) změnu pohlaví (změna tzv. *gender markeru* v osobních dokladech, změna rodného čísla a jména na tvarově odpovídající prožívané pohlavní identitě apod.).

Aby člověk mohl dosáhnout úplné úřední změny pohlaví, musí podstoupit chirurgický zákrok, který zahrnuje znemožnění reprodukce. Někteří trans lidé však takový zákrok podstoupit nechtějí (není pro ně důležité, jak vypadají jejich pohlavní orgány), případně nemohou. Vnímají zdravotní rizika, která s sebou náročný operativní zákrok přináší, především ve spojení s věkem, nemocí či jinými životními těžkostmi. Tito lidé poté úplné úřední změny pohlaví nemohou dosáhnout. To jim způsobuje psychickou frustraci, ale i nesčetné problémy v každodenním životě. Především mohou úprava oblékání, účesu, líčení a změny související s hormonální terapií zapříčinit tak zásadní změnu vzhledu člověka, že tento vzhled zcela přestává odpovídat matričně evidovanému pohlaví. To vyvolává komplikace například při styku s úřady či při běžných právních jednáních.

⁸ Ustanovení § 21 odst. 1 zákona č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů.

Zároveň sami trans lidé mnohdy považují podmínku sterilizace za zásah do svých garantovaných lidských práv. V této souvislosti chci upozornit na aktuální výzkum „*Obavy a přání trans lidí*“ realizovaný v roce 2018 spolkem Transparent.⁹ Z výsledné zprávy zpracované na základě daného výzkumu vyplývá, že více než 60 % trans mužů a trans žen si přeje, aby k úřední změně pohlaví nebyla nutná chirurgická sterilizace. Až 50 % trans lidí pak obecně není spokojeno s tím, jak je v současné době v České republice změna pohlaví legislativně řešena.

Podle mého názoru aktuální právní úprava změny pohlaví koliduje především s následujícími ústavně garantovanými lidskými právy:

- *Právo na nedotknutelnost osoby* (čl. 7 odst. 1 Listiny základních práv a svobod¹⁰): Obecně není přípustné, aby bylo bez svobodného a informovaného souhlasu zasahováno do fyzické integrity jedince. Ač jsou lékařské postupy související se změnou pohlaví založeny na projevu vůle a souhlasu pacienta, domnívám se, že míra svobody tohoto souhlasu je diskutabilní a problematická. Pokud chce trans člověk dosáhnout úplné úřední změny pohlaví (změny jména, dokladů či rodného čísla), nic jiného než souhlasit mu nezbyvá. Podstoupení chirurgických zákroků tedy nikterak nemusí souviset se zamýšleným cílem a stává se pouze prostředkem k dosažení cíle, jehož trans člověk využije z nepřímého donucení. Jinak by skutečného cíle, jímž je úplná úřední změna pohlaví, dosáhnout nemohl. Nadto je třeba uvést, že i v případě zcela svobodného a informovaného souhlasu by do fyzické integrity jednotlivce mělo být zasahováno co možná nejméně.
- *Právo na soukromý a rodinný život* (čl. 10 odst. 2 Listiny, čl. 8 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv): Chirurgické zásahy a s nimi spojené zneplodnění významně zasahuje do oblasti rodičovství a práva rozvíjet rodinné vazby (právo na rodinný život). Trans lidé stojí před volbou mezi úplnou úřední změnou pohlaví a možností zplodit dítě, tedy stát se rodičem. Podmínění uznání pohlavní identity trans lidí povinností podstoupit operaci (jejímž důsledkem je sterilita), již by si jinak podstoupit nepřáli, navíc způsobuje, že právo na respektování soukromého života trans člověka je podmíněno tím, že se osoba do jisté míry vzdá práva na respektování své tělesné integrity. Domnívám se, že tím je zasahováno i do práva trans lidí na soukromý život. Evropský soud pro lidská práva v již citovaném rozhodnutí *A. P., Garçon a Nicot proti Francii* konstatoval, že podmiňování úřední změny pohlaví chirurgickými zákroky s vysokou pravděpodobností sterility je v rozporu s čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (právelem na soukromý a rodinný život). S odůvodněním rozhodnutí v části týkající se podmínky nevratných změn vzhledu (body 116 až 135) se bez dalšího ztotožňuji.
- *Právo na zdraví* (čl. 31 Listiny): Operativní změna pohlaví obecně není nijak nezbytná k ochraně zdraví. Naopak, nutit jednotlivce k tak závažnému chirurgickému zákroku, který by mohl jeho zdraví poškodit, nepovažuji za souladné s právem na zdraví a právem na jeho ochranu. Chirurgický zákrok je v tomto případě navíc podmínkou

9 PAVLICA, Karel a kol. *Obavy a přání trans lidí. Výsledná zpráva z výzkumu realizovaného spolkem Transparent z. s. v roce 2018*. Praha: Transparent, z. s., 2019. ISBN 978-80-906362-4-8.

10 Listina základních práv a svobod, publikovaná jako usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, v aktuálním znění.

realizace jiných ústavně garantovaných práv, především práva na soukromý život. V tomto smyslu rozhodl Evropský výbor pro sociální práva v roce 2018 ve věci *Transgender Europe a ILGA-Europe proti České republice*.¹¹ Jedná se o rozhodnutí, jež má přímý vztah k právní úpravě účinné v ČR. Výbor shledal, že aktuální česká právní úprava (podmínka chirurgických zákroků a sterilizace v přístupu k úřední změně pohlaví) porušuje čl. 11 odst. 1 Evropské sociální charty,¹² který zakotvuje právo na ochranu zdraví. Tímto článkem je Česká republika vázána.

- *Právo na rovné zacházení ve spojení s výše uvedenými právy* (čl. 3 odst. 1 Listiny, čl. 14 Úmluvy): Trans lidé jsou znevýhodněni oproti cis lidem, jejichž pohlavní identita je úředně uznána ihned od narození, aniž by museli podstupovat invazivní chirurgické zákroky spojené se sterilizací. Stát by přitom měl být povinen zajistit trans lidem stejná práva jako cis lidem a zacházet s nimi se stejnou pozorností a úctou.

O porušení garantovaných lidských práv trans lidí ve spojitosti s právní úpravou změny pohlaví hovoří i mnohé mezinárodní standardy, profesní a expertní stanoviska a další akty tzv. soft law. Domnívám se, že stěžovatelka ve svém návrhu uvedla takový výčet obdobných aktů, který již není třeba z mé strany opakovat nebo dále rozšiřovat.

Také judikatura Evropského soudu pro lidská práva se v předmětné otázce ustálila. Soud rozsudek ve věci *A. P., Garçon a Nicot proti Francii* označil významností „key case“, která je obvykle rezervována jen rozsudkům velkého senátu. Opřel se o něj ve dvou rozsudcích (*S. V. proti Itálii*¹³, *X proti Severní Makedonii*¹⁴) a odvolal se na něj v otázkách položených žalovaným vládám v několika dalších věcech.

Podotýkám, že působení judikatury Evropského soudu pro lidská práva na národní právní řády se nemůže vyčerpat toliko výkonem rozsudku ve státě, jenž byl v konkrétním případě stranou řízení. Evropský soud pro lidská práva je především oficiální interpretativní autoritou, tedy orgány veřejné moci by měly přihlížet k jeho výkladu Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod i ve věcech, které se přímo týkají případu jiného státu.

Mám-li se věnovat srovnání právních úprav v jednotlivých evropských státech, v roce 2019 již drtivá většina evropských států k úřední změně pohlaví nevyžadovala sterilizaci.¹⁵ Je patrné, že evropské státy postupně přistupují ke změnám právní úpravy, v rámci nichž změna pohlaví již není vázána na akt chirurgického zákroku spojeného se sterilizací, a směřují tedy v této otázce k určité liberalizaci. Česká republika naopak spadá mezi

11 Rozhodnutí Evropského výboru pro sociální práva ve věci *Transgender Europe a ILGA-Europe proti České republice* ze dne 1. října 2018, č. 117/2015, dostupné z: <https://www.justice.cz/documents/12681/771376/Rozhodnut%C3%AD+EVSP/804fd6d4-e796-435a-ba4e-503de289edb5>.

12 Evropská sociální charta, podepsána dne 27. května 1992 ve Štrasburku, sjednaná pod č. 14/2000 Sb. m. s.

13 Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *S. V. proti Itálii* ze dne 11. října 2018, č. 55216/08, dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-187111>.

14 Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ve věci *X. proti Severní Makedonii* ze dne 17. ledna 2019, dostupný z: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-189096>.

15 Srov. https://tgeu.org/wp-content/uploads/2019/05/MapB_TGEU2019.pdf.

menšinu států, jež nadále vyžadují operaci znemožňující reprodukci. To je jí, mimo jiné, vytýkáno některými evropskými nevládními organizacemi. Například *Rainbow index*¹⁶ představený evropskou organizací ILGA-Europe v květnu 2019 a *Trans rights Europe & Central Asia index 2019*¹⁷ představený organizací Transgender Europe, upozorňují na to, jaký je stav české legislativy v porovnání s dalšími státy v oblasti rozvoje LGBT+ práv. Právě právní úprava změny pohlaví je jedním z klíčových aspektů, jež způsobují to, že Česká republika dosáhla politováníhodných výsledků (nachází se mezi sledovanými státy bezmála ve spodní třetině). Podrobnou komparaci právních úprav jednotlivých evropských států poskytla sama stěžovatelka jako součást svého návrhu.

V neposlední řadě bych se ráda vyjádřila k argumentu stěžovatelky, že trans lidé jsou jako jedna ze zranitelných společenských skupin často terčem diskriminace a násilí z nenávisti. Příslušnost ke zranitelné skupině je totiž relevantní pro zúžení prostoru pro uvážení a stát musí mít velmi silné důvody, aby v takovém případě obhájil zákonnost zásahu do základních práv. Z již představeného výzkumu „*Být LGBT+ v Česku. Zkušenosti LGBT+ lidí s předsudky, diskriminací, obtěžováním a násilím z nenávisti*“ vyplývá, že společenské postavení trans lidí je výrazně horší než například postavení leseb a gayů. Diskriminováno se za posledních pět let v České republice cítilo až 86 % trans lidí, což je ve srovnání s lesbami (58 %) a gayi (33 %) výrazně více. Dalším indikátorem je i odlišná míra otevřenosti ohledně své genderové identity a sexuální orientace vůči přátelům, rodině, kolegům nebo spolužákům. V případě trans lidí je zhruba o třetinu nižší než u gayů, leseb a bisexuálů. O zkušenostech trans lidí se šikanou, diskriminací a ponižujícím chováním vypovídá i zmiňovaný výzkum „*Obavy a přání trans lidí*“ spolku Transparent. Jelikož v rámci své působnosti v oblasti prosazování práva na rovné zacházení dlouhodobě sleduji problémy společenských menšin a setkávám se s jejich životními příběhy, mohu přisvědčit, že trans lidé jsou zvláště zranitelnou skupinou jak v rámci české společnosti, tak i v rámci kategorie sexuálních menšin.

V České republice dlouhodobě trvá stav, kdy je zákonná úprava (týkající se změny pohlaví trans lidí) způsobilá závažně porušovat práva, jež Listina základních práv a svobod a mezinárodní smlouvy o lidských právech trans lidem (jakožto každému jednotlivci) garantují. Tento stav je dle mého přesvědčení nadále neudržitelný. Podotýkám, že totéž stanovisko zaujala na svém jednání dne 11. března 2019 i Rada vlády pro lidská práva.¹⁸ Usnesením doporučila tehdejšímu ministru spravedlnosti, aby ve spolupráci s dalšími rezorty předložil vládě takovou novelu účinných právních předpisů, jež by respektovala aktuální rozhodovací praxi Evropského soudu pro lidská práva i zcela klíčové rozhodnutí Evropského výboru pro sociální práva s přímým vztahem k České republice.

Jelikož kompetentní rezorty nejsou již více než rok s to odstranit rozpory a předložit vládě finální návrh ústavně konformní právní úpravy, považuji za důležité, aby ve vazbě na návrh

16 ILGA-Europe. *Rainbow Europe 2019* [online]. Brussels, © 2019 ILGA-Europe [cit. 17. 2. 2020]. Dostupné z: <https://www.ilga-europe.org/rainboweurope/2019>.

17 Transgender Europe (TGEU). *Trans Rights Europe & Central Asia Index 2019* [online]. Malmö, © 2020 TGEU [cit. 17. 2. 2020]. Dostupné z: <https://tgeu.org/trans-rights-europe-central-asia-map-index-2019/>.

18 Rada vlády pro lidská práva. *Usnesení Rady vlády ČR pro lidská práva ze dne 11. 3. 2019 k otázce práv trans osob. In: Vláda České republiky* [online]. Vláda České republiky, © 2009-2020 [cit. 17. 2. 2020]. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/ppov/rlp/cinnost-rady/zasedani-rady/usneseni-trans-osoby_1.docx.

stěžovatelky situaci napravil Ústavní soud. Podotýkám, že pokud Ústavní soud zruší závadná ustanovení právních předpisů, bude již na samotném zákonodárci, aby přišel s akceptovatelným pozitivním právním řešením. Samostatně a zcela na základě vlastního uvážení se tak bude moci rozhodnout, zda se vydá cestou tzv. sebeidentifikace (k úřední změně pohlaví dojde toliko na základě prohlášení jednotlivce) nebo cestou, kdy je pro úřední změnu pohlaví vyžadováno naplnění jistých objektivních podmínek (například naplnění lékařské diagnózy doložené písemným potvrzením lékaře se specializací v oboru sexuologie). Ústavní soud by dle mého názoru rozhodnutím o zrušení příslušných ustanovení nikterak nezasáhl do výlučného práva zákonodárce rozhodnout o konečné podobě právní úpravy.

II.2 Nemožnost si zvolit (registrovat) neutrální či třetí pohlaví

Stěžovatelka se ve svém návrhu dotýká i problematiky registrace tzv. neutrálního nebo také třetího pohlaví, tedy pohlaví, jež není ani ženské (F), ani mužské (M). Žádá zrušení části ustanovení § 13 odst. 3 zákona č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel, ve znění pozdějších předpisů, konkrétně textu „u žen zvýšené o 50“. To by v praxi vedlo k tomu, že rodné číslo muže i ženy bude mít totožný tvar, tedy ze samotného rodného čísla by nebylo rozpoznatelné pohlaví osoby. Rodné číslo by se tak stalo genderově neutrálním.

Z návrhu je patrné, že jím stěžovatelka sleduje cíl, kterým je možnost registrace neutrálního pohlaví, respektive právo zvolit si třetí pohlaví. K tomu uvádím, že úřední (matriční) pohlaví osoby se neodráží pouze v rodném čísle, ale i v jiných aspektech, jež návrh stěžovatelky neřeší. Tzv. „genderovaná“ jsou v České republice jména i příjmení (muži nelze zapsat ženské jméno a naopak, příjmení žen se až na výjimky tvoří v souladu s pravidly české mluvnice),¹⁹ pohlaví je údajem, jenž se ze zákona zapisuje do občanského průkazu²⁰ atp. Změna, kterou stěžovatelka navrhuje, tedy sama o sobě k možnosti registrovat neutrální pohlaví fakticky nepovede.

Jednotlivými aspekty možnosti registrace tzv. neutrálního (třetího) pohlaví jsem se jako veřejná ochránkyně práv v souvislosti s výkonem svých zákonných oprávnění dosud podrobněji nezabývala.

III. Závěrečný návrh

Z výše uvedených důvodů se ztotožňuji s návrhem stěžovatelky, aby Ústavní soud České republiky vydal nálezh, v němž ustanovení § 29 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, ve znění pozdějších předpisů, a ustanovení § 21 odst. 1 zákona č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů, zruší pro rozpor s ústavním pořádkem, a navrhuji, aby Ústavní soud České republiky **návrhu vyhověl**.

19 Viz ustanovení § 62 odst. 1 a ustanovení § 69 odst. 1 zákona č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

20 Viz ustanovení § 3 odst. 2 písm. a) zákona č. 328/1999 Sb., o občanských průkazech, ve znění pozdějších předpisů.

K návrhu stěžovatelky, aby Ústavní soud České republiky vydal nález, v němž část ustanovení § 13 odst. 3 zákona č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel, ve znění pozdějších předpisů, zruší pro rozpor s ústavním pořádkem, **nezaujímám žádné stanovisko.**

Brno 17. února 2020

Mgr. Anna Šabatová, Ph.D., v. r.
veřejná ochránkyně práv
(elektronicky podepsáno)

Přílohy

- (1) Zpráva o šetření veřejné ochránkyně práv ze dne 29. 6. 2015, sp. zn. 206/2012/DIS/VP
- (2) Výroční zpráva veřejného ochránce práv za rok 2017
- (3) Zápis z kulatého stolu „*Společně proti diskriminaci*“, diskusní skupina: „*Právní postavení trans lidí v kontextu změny pohlaví*“ z 16. května 2018
- (4) Připomínka v legislativním procesu veřejné ochránkyně práv ze dne 20. 7. 2018, sp. zn. 31929/2018/S
- (5) Výzkum veřejné ochránkyně práv „*Být LGBT+ v Česku*“ ze dne 14. 5. 2019, sp. zn. 4/2019/DIS/KS